

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ШЕВЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.148:343.132

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Садченко Олександр Олексійович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістичних експертиз

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Клименко Ніна Іванівна,

Європейський університет,

професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
юридичного факультету Інституту права та безпеки підприємництва

кандидат юридичних наук, доцент

Колонюк Віктор Петрович,

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз МЮ України,
вчений секретар – завідувач відділу організації науково-дослідних робіт

Захист відбудеться «22» вересня 2017 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «21» серпня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення ринкової економіки, розвиток підприємництва, збільшення кількості суб'єктів, що здійснюють різні види господарської діяльності, супроводжується криміналізацією різних сфер економіки та зростанням злочинності. Так у 2015 році зареєстровано 565 тис. злочинів, а в 2016 році – 592 тис., тобто кількість зареєстрованих злочинів збільшилась на 27,5 тис. (4,9 %). Більшість кримінальних правопорушень учиняються, зазвичай, завуальованими способами, з використанням прийомів приховування злочинів. Все частіше предметом злочинної діяльності стають продовольчі і промислові товари, сировина, матеріали та напівфабрикати, товаротранспортні документи тощо.

Успіх розслідування злочинів у сфері економіки, крадіжок товарно-матеріальних цінностей, багато в чому залежить від того, наскільки повно використовуються можливості спеціальних товарознавчих знань. Такі знання дозволяють правильно кваліфікувати, успішно розслідувати та об'єктивно розглядати в судовому засіданні вчинені злочини.

Серед чисельних видів судової експертизи, однією із найбільш розповсюджених вважається судово-товарознавча, питома вага якої в експертних підрозділах МВС України сягає 12,6 % від загальної кількості судових експертиз.

Фахівці Експертної служби МВС України у 2015 році виконали 28,5 тис. судово-товарознавчих експертиз і дослідили 79,1 тис. об'єктів, а в 2016 році – виконали 31,5 тис. судово-товарознавчих експертиз (197,5 тис. об'єктів). Отже, спостерігається стала тенденція до збільшення кількості виконаних судово-товарознавчих експертиз.

Аналіз практики використання спеціальних товарознавчих знань свідчить, що для проведення досліджень на сучасному рівні необхідне розроблення теоретичних, процесуальних та криміналістичних проблем, з урахуванням специфіки та норм чинного кримінального процесуального законодавства. Зокрема, на необхідність вдосконалення методичних рекомендацій щодо використання спеціальних товарознавчих знань, наголосили 53,3 % опитаних слідчих Національної поліції України. Серед наявних проблем зазначені респонденти виокремили: відсутність коштів для проведення судово-товарознавчої експертизи – 15,0 %; відсутність експертів-товарознавців з відповідної експертної спеціальності – 24,2 %.

Теоретичним підґрунтям дослідження є фундаментальний доробок вчених-криміналістів України та інших держав, яким належить значний внесок у дослідження теоретичних проблем криміналістики і судової експертології. Це праці Ю. П. Аленіна, В. Д. Басая, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. І. Василичука, В. К. Весельського, Т. В. Варфоломеевої, А. І. Вінберга, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, Г. І. Грамовича, І. В. Гори, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, І. І. Котюка, В. П. Колонюка, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича,

Є. Д. Лук'янчикова, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, О. В. Таран, В. В. Тищенко, Б. В. Романюка, О. О. Садченка, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, О. Р. Шляхова та ін.

У різні періоди проблеми використання спеціальних товарознавчих знань викликали інтерес вітчизняних та зарубіжних учених-криміналістів, зокрема М. С. Алексєєва, Н. І. Альхамова, В. В. Архіпова, В. Д. Арсенєва, К. А. Букалова, Л. І. Георгієва, Г. В. Дашкова, О. О. Закатова, Є. Г. Коваленка, С. С. Толмачової, О. І. Лозового, Я. С. Сапошинського, Л. О. Сергєєва та ін.

Відзначаючи теоретичну та практичну значущість наукових праць згаданих науковців, варто зауважити, що вивчення цих проблем як процесуалістами, так і криміналістами, довгий час мало суто процесуальний характер, або здійснювалося лише у криміналістичному аспекті.

Дослідження проблем використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування лише в одному аспекті, викликали штучний відрив взаємопов'язаних сторін єдиного предмету дослідження, і як наслідок неповноту самого дослідження. Основні положення судово-товарознавчих знань розроблялися в умовах КПК 1960 р.. Викладене і зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тематика дослідження узгоджується зі Стратегією національної безпеки, затвердженої Указом Президента України 26 травня 2015 р. № 287/2015, ґрунтується на положеннях Плану заходів МВС України, спрямованих на реалізацію норм КПК України (наказ МВС України від 8 серпня 2012 р. № 685), відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015-2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014-2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 23 квітня 2010 р. (протокол № 6), уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 28 березня 2017 р. (протокол № 7) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень НАПрН України (п. 1451, 2014 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є вивчення процесуальних і криміналістичних проблем спеціальних товарознавчих знань, і вироблення на їх основі практичних рекомендацій щодо вдосконалення практики їх використання під час досудового розслідування.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких *задач*:

- розглянути генезис та визначити роль товарознавчих знань у формуванні теорії судово-товарознавчої експертизи;
- висвітлити стан і перспективи наукового вивчення проблем використання спеціальних товарознавчих знань;

- сформулювати поняття та визначення спеціальних товарознавчих знань на підставі сучасних теоретичних положень криміналістики та теорії судової експертизи в умовах реформування кримінального процесуального законодавства;

- розробити наукову класифікацію форм використання спеціальних товарознавчих знань під час розслідування кримінальних правопорушень;

- розкрити особливості правового статусу спеціаліста-товарознавця як самостійного учасника кримінального процесу;

- деталізувати зміст консультативної допомоги спеціаліста-товарознавця під час його залучення до участі в слідчих (розшукових) діях;

- запропонувати визначення судово-товарознавчої експертизи, сформулювати її предмет, класифікувати об'єкти та розробити класифікацію;

- визначити та вдосконалити прийоми підготовки слідчим матеріалів для проведення судово-товарознавчої експертизи;

- висвітлити критерії оцінки висновку судово-товарознавчої експертизи, які використовуються сторонами кримінального провадження і судом, з'ясувати труднощі, що виникають у них під час оцінки висновку судово-товарознавчої експертизи, визначити шляхи їх подолання.

Об'єкт дослідження – є правовідносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування і суду в зв'язку з використанням спеціальних товарознавчих знань у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальні закони та категорії теорії пізнання, зокрема положення матеріалістичної діалектики, які сприяли розумінню об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження у контексті взаємообумовленості здобутків і потреб практики.

Методи *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), що надали змогу детальніше усвідомити зміст досліджуваних питань дисертації (у всіх її розділах). Під час проведення досліджень, для розв'язання поставлених задач, в комплексі застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *історичний* – для дослідження генезису і стану наукового розроблення проблем товарознавчих знань, як передумови дослідження спеціальних знань (підрозділи 1.1, 1.2); *догматичний* – при тлумаченні правових і криміналістичних категорій, за допомогою якого поглиблено і уточнено понятійно-категоріальний апарат (у всіх розділах дисертації); *системно-аналітичний* – для узагальнення наукових підходів до змісту товарознавчих, спеціальних товарознавчих знань (у підрозділах 1.2; 1.3); *порівняльного аналізу* – для класифікації видів спеціальних товарознавчих знань (у підрозділі 1.3); *метод аналізу визначень* – для поглиблення розуміння визначення товарознавчих знань (підрозділ 1.1, 1.3), а також для характеристики змісту спеціальних товарознавчих знань (підрозділ 1.3); понятійного апарату у судово-товарознавчій експертизі (підрозділ 3.1); при тлумаченні правових категорій уточнено понятійний апарат (підрозділ 2.2, 2.3, 3.2, 3.3); *статистичний* (групування, зведення, аналіз кількісних показників) –

для ілюстрації теоретичних висновків з вивчення даних експертної практики проведення судово-товарознавчої експертизи (підрозділи 3.1; 3.2); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання) – для вивчення думок працівників експертних підрозділів, слідчих щодо участі спеціалістів-товарознавців під час проведення слідчих (розшукових) дій, та особливостей дослідження товарних об'єктів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження складають статистичні дані про злочини, зареєстровані Національною поліцією (органами внутрішніх справ) в Україні за період 1987–2016 рр.; статистичні дані про результати діяльності Експертної служби МВС України за період 2001–2016 рр.; матеріали вивчення 810 висновків судово-товарознавчих експертиз із архівів ДНДЕКЦ МВС України, Київського, Тернопільського, Харківського, Чернігівського НДЕКЦ МВС України за 2010–2016 рр.; зведені дані анкетування 54 експертів-товарознавців Експертної служби МВС України та 120 слідчих Національної поліції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших в Україні досліджень, в якому на основі сучасних досягнень криміналістики, кримінального процесу, теорії судової експертизи узагальнено та викладено комплекс проблемних питань, що виникають при використанні спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування, проведення судово-товарознавчої експертизи. На підставі одержаних результатів сформульовано і обґрунтовано низку положень та висновків теоретичного й практичного характеру, зокрема:

вперше:

- запропоновано визначення спеціальних товарознавчих знань як системи науково обґрунтованих, не загальновідомих, не правових, практикою апробованих знань, навичок і вмінь, набутих особою під час професійного навчання за спеціальністю «товарознавство», які використовуються для дослідження товарів, робіт і послуг з метою встановлення їх товарних властивостей, фактичного стану, вартості та іншої споживацької інформації у ході вирішення завдань кримінального провадження;

- розроблено класифікацію судово-товарознавчих експертиз за: ступенем узагальнення та субординацією; видом розв'язуваних задач; видами досліджуваного об'єкту;

- визначено предмет судово-товарознавчої експертизи, яким є фактичні дані, що встановлюють в процесі вивчення матеріалів кримінального провадження та наданих об'єктів на основі спеціальних товарознавчих знань і характеризують: товари, послуги, роботу; товарні властивості; фактичний стан товарів, вартість товарів та іншу споживацьку інформацію;

удосконалено:

- визначення судово-товарознавчої експертизи як процесуальної дії, сутність якої полягає у проведенні, за завданнями сторін кримінального провадження і суду, науково обґрунтованого дослідження судовим експертом-товарознавцем товарів, робіт і послуг, з метою встановлення їх товарних властивостей та іншої споживацької інформації у ході вирішення завдань

кримінального провадження, із застосуванням системи методів, яке оформляється у вигляді висновку експерта;

– наукові рекомендації щодо призначення судово-товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні, що складається зі стадій, які містять такі дії слідчого: 1) визначення необхідності проведення судово-товарознавчої експертизи; 2) вибір моменту призначення такої експертизи; 3) збирання необхідних матеріалів; 4) визначення предмету судово-товарознавчої експертизи; 5) вибір експертної установи або експерта; 6) складання постанови про призначення судово-товарознавчої експертизи.;

– критерії, яким повинен відповідати висновок судово-товарознавчої експертизи: належності, допустимості, достовірності, достатності, доказового значення;

– прогнозування оціночної діяльності в умовах існування інституту альтернативної експертизи, судом присяжних засідателів, моральних і правових аспектів цієї проблеми, дані рекомендації по здійсненню ними оцінки судово-товарознавчої експертизи;

– напрями використання спеціальних товарознавчих знань у кримінальному провадженні, якими є: кримінально-правовий; кримінально-процесуальний; криміналістичний, кримінологічний;

– форми використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування: 1) безпосереднє використання їх слідчим, прокурором, судом, слідчим суддею; 2) участь спеціаліста-товарознавця під час проведення слідчих (розшукових) дій; 3) проведення судово-товарознавчих експертиз;

– форми участі спеціаліста-товарознавця в кримінальному провадженні, які полягають у здійсненні ним таких дій: експертне товарознавче дослідження, техніко-криміналістичне забезпечення слідчих (розшукових) дій, консультативна форма, оперативно-розшукова форма;

дістало подальший розвиток:

– вчення про об'єкти судово-товарознавчої експертизи, якими є: вироби товарного походження (промислової і продовольчої груп, процеси їх виробництва, сировина, напівфабрикати, допоміжні матеріали, тара, пакувальні засоби товарного призначення, товаросупровідна і технічна документація, інші речові докази, матеріали кримінального провадження);

– положення про повноту товарознавчого дослідження, за такими критеріями: дача експертом відповіді на кожне поставлене питання, дослідження усіх об'єктів, які надані на експертизу;

– визначення поняття «спеціаліст» – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, що залучається до участі у слідчих (розшукових) діях у порядку встановленому цим кодексом для сприяння у виявленні, фіксації, вилученні предметів і документів; застосуванні технічних засобів; дослідженні матеріалів кримінального провадження; постановці питань експерту; роз'ясненню сторонам і суду питань, які входять до його професійної компетентності (компетенцію), шляхом дачі показань у якості спеціаліста;

складанні письмових довідок і документів», на основі чого запропонована відповідна редакція ч. 1 ст. 71 КПК України;

– перелік типових найбільш досліджуваних об'єктів судово-товарознавчої експертизи: засоби зв'язку – 47,4 %; документи про якісні характеристики досліджуваних товарів – 16,6 %; оргтехніка – 12,3 %; побутова техніка – 11,0 %; одяг – 3,1 %; меблі – 3,0 %;

– положення про обставини, за яких надається консультативна допомога спеціаліста-товарознавця, сторонам кримінального провадження, які можуть її отримати у випадках коли: виникає питання щодо достатності для проведення конкретного експертного товарознавчого дослідження знань експерта однієї спеціальності, або ж є необхідність призначення комплексної експертизи; коли необхідно правильно сформулювати питання, які підлягають постановці перед експертом-товарознавцем; під час необхідності визначення повного переліку документів, які необхідно надати у розпорядження експерту-товарознавцю і т. ін.

– положення щодо доцільності проведення судово-товарознавчої експертизи в державних судово-експертних установах, яке обґрунтовується: а) наявністю діючої системи судово-експертних установ в Україні; б) наявністю у класифікаторі професій професії «судовий експерт»; в) визначенням експертної спеціальності «судово-товарознавча експертиза»; г) визначенням освітніх професійних вимог до судового експерта-товарознавця; г) створеною системою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації експертів-товарознавців у вищих навчальних закладах МВС України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що на основі авторських розробок сформульовані і обґрунтовані теоретичні положення, висновки, надані пропозиції, які впроваджені в:

– *практичну діяльність* Національної поліції України щодо протидії злочинам у галузі економіки, житлово-комунального господарства, у фінансовій сфері та у сфері інфраструктури (акт впровадження Департаменту захисту економіки Національної поліції України від 16.02.2017 р.), при проведенні судово-товарознавчих експертиз (акт впровадження Київського науково-дослідного інституту судових експертиз МЮ України від 23.02.2017 р.), у сфері нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні та координації правоохоронної діяльності (акт впровадження Генеральної прокуратури України від 01.02.1017 р.);

– *освітній процес* – при підготовці дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», «Особливості розслідування окремих видів злочинів», «Судова експертиза», «Теорія судової експертизи», «Особливості впровадження ДСТУ ISO/IEC 17025 в підрозділи Експертної служби МВС України», «Судово-товарознавча експертиза», а також під час проведення занять з названих дисциплін (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 14.01.2017 р., юридичного факультету Інституту права та безпеки підприємництва Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» від 14.01.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Сформульовані в ній положення, висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на підставі самостійного проведеного дослідження. Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові праці (авторська частка в них становить не менше 60,0 %) у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені у вигляді доповідей і виступів на науково-теоретичних та практичних конференціях, круглих столах: «Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів» (м. Київ, 31 березня, 2011 р.); «Інформатизація судово-експертної діяльності» (м. Київ, 29 березня 2012 р.); «Реформування системи кримінальної юстиції в Україні» (м. Ірпінь, 15 квітня 2012 р.); «Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень» (м. Київ, 21 листопада 2013 р.); «Проблемні аспекти експертної практики» (м. Київ, 4 грудня 2014 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 1 липня 2015 р.); «Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 23 квітня, 2015 р.); «Правова держава: сучасні тенденції та передумови її розбудови в Україні» (м. Тернопіль, 30 жовтня 2015 р.); «Актуальні питання експертно-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності» (м. Київ, 25 листопада 2016 р.).

Публікації. Основні положення та висновки сформульовані в дослідженні, висвітлені у 15 наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (у тому числі одна – в електронному), одна стаття – в зарубіжному науковому виданні, дев'яти тезах – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і круглих столах, а також двох навчально-практичних посібниках.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (405 найменувань на 50 сторінках) і чотирьох додатків на 22 сторінках. Повний обсяг дисертації – 304 сторінки, з яких основний текст – 216 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про їх апробацію та публікації автора.

Розділ 1 «Спеціальні товарознавчі знання як об'єкт дослідження» складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Розвиток наукових уявлень про товарознавчі знання»* показано еволюцію наукової думки стосовно виникнення, становлення та розвитку товарознавчих знань. Виникнення товарознавчих знань, а згодом

становлення товарознавства, пов'язується з розвитком товарного виробництва, торгівлі та зовнішньо-торгівельних зв'язків у XVI столітті. В історії інтеграції товарознавчих знань у товарознавство помітно виділяються три етапи.

Перший етап (з XVI по XVIII ст.) – *описово-емпіричний*, характеризується зародженням товарознавства, постійним накопиченням фактів, описом класифікацій, об'єктів, їх властивостей, явищ та подій.

Другий етап (з XVIII по середину XX ст.) – *інтеграційно-технологічний*. Характеризується швидким розвитком природничих знань, наука стає спроможна дати елементарне пояснення природи, властивостей об'єктів, закономірностей та явищ, створюються можливості для прогнозування наслідків явищ і процесів. З середини XVIII століття розпочинається диференціація наук, наслідком якої стало формування наукової термінології, а згодом специфічної мови диференційованих наук. У науках розробляються власні методи дослідження або здійснюється їх запозичення з інших галузей знань.

Третій етап (з середини XX ст. по теперішній час) – *науково-інформаційний*. В цей період проводилися широкі дослідження у галузі товарознавства харчових продуктів і промислових товарів, що дозволили значно розширити банк даних про споживчі властивості товарів і про методи їх використання. В результаті чого, значно посилилось теоретичне обґрунтування товарознавства як галузі наукового знання, багаторазово видавалися підручники із товарознавства, швидко розвивалося навчання товарознавців, підвищилися вимоги до якості підготовки спеціалістів-товарознавців, розширилися сфери їх застосування не лише в торгівлі але й в обслуговуванні, органах сертифікації і державного контролю, у практичне товарознавство впроваджувались автоматизація та сучасні інформаційні технології.

У результаті аналізу наукових джерел зроблено висновок, що товарознавчі знання сприяють розвитку «спеціального напрямку» – товарознавства, який пов'язаний з інтеграцією товарознавчих знань у теорію судової експертизи. Цей процес розглядається як закономірність безпосереднього базового формування і розвитку теорії судово-товарознавчої експертизи.

У підрозділі 1.2. «*Стан розроблення проблем використання спеціальних товарознавчих знань*» проаналізовані відповідні наукові дослідження. Доведено, що в різні періоди розвитку судово-товарознавчих знань у наукових публікаціях науковцями досліджувалися такі групи проблем: розроблялись загальні положення, наукові, методологічні, методичні основи та процесуальні засади судово-товарознавчої експертизи; формувався понятійний апарат судово-товарознавчих експертиз різних споживчих товарів; надавалися авторські розуміння поняттю, сутності та видам спеціальних товарознавчих знань, методиці проведення судово-товарознавчої експертизи; формувався її об'єкт, предмет та завдання. Тобто, розроблялись основи використання спеціальних товарознавчих знань у кримінальному провадженні та під час розгляду справ у суді, і таким чином формувались окремі напрями використання спеціальних товарознавчих знань.

Проблемні питання розглядалися у наукових виданнях, серед яких виокремлюються: навчальні, методичні та практичні посібники, монографії, довідники, методичні рекомендації, експертні методики, колективні наукові та дисертаційні дослідження.

Наголошується, що потужний поштовх початку досліджень природи, сутності, видів спеціальних товарознавчих знань, їх ролі у встановленні обставин вчинених кримінальних правопорушень слугує робота К. А. Букалова «Теорія і практика використання спеціальних товарознавчих знань на попередньому слідстві», оприлюднена в 1997 році.

Наголошується на потребі комплексного дослідження питань використання спеціальних товарознавчих знань під час розслідування різноманітних кримінальних правопорушень та судового розгляду їх в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства.

У підрозділі 1.3. *«Поняття спеціальних товарознавчих знань»* на основі вивчення наукових праць зазначено, що серед вчених, які досліджують проблему «спеціальних знань», немає одностайної думки з приводу визначення їх поняття, тривають дискусії щодо сутності, структури, змісту, мети, завдань та форм використання таких знань.

Ґрунтуючись на працях учених-криміналістів виділено основні критерії, які використовуються під час визначення поняття «спеціальні знання», а саме: а) спеціальні знання не є професійними для слідчого; б) вони незагальновідомі, неправові і ґрунтуються на досягненнях науки, техніки, мистецтва; в) спеціальні знання набувають у процесі навчання з певної спеціальності, або практичної діяльності; г) метою використання спеціальних знань є сприяння вирішенню завдань кримінального провадження; ґ) основними суб'єктами використання спеціальних знань є спеціаліст або експерт.

За даними проведеного опитування 81,7 % слідчих і 90,7 % експертів, вважають зазначені критерії основними для характеристики поняття спеціальних знань.

За змістом підрозділу формулюється поняття спеціальних товарознавчих знань – як системи науково обґрунтованих, незагальновідомих, неправових, практикою апробованих знань, навичок і вмінь, набутих особою під час професійного навчання за спеціальністю «товарознавство», які використовуються для дослідження товарів, робіт і послуг з метою встановлення їх товарних властивостей, фактичного стану, вартості та іншої споживацької інформації у ході вирішення завдань кримінального провадження.

У підрозділі досліджується зміст спеціальних товарознавчих знань, які включають в себе систему професійних знань, навичок і вмінь про товари, роботу і послуги, а також різноманітну інформацію про них. Визначені тенденції спеціальних товарознавчих знань у кримінальному процесі.

Окрему увагу звернуто на особливості засвоєння спеціальних товарознавчих знань спеціалістом-товарознавцем.

Розділ 2 «Організаційні та процесуальні засади використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Загальна характеристика форм використання спеціальних товарознавчих знань під час кримінального провадження»* зазначено, що у кримінальному процесі та криміналістиці одним із проблемних є питання щодо форм використання спеціальних знань. Науковцями не сформовано єдиної думки з приводу процесуальної регламентації, змісту та класифікації таких форм. Ними наводяться різні переліки форм використання спеціальних знань, без їх відповідної класифікації. Таке положення зумовлене тим, що форми використання спеціальних знань належним чином не врегульовані кримінальним процесуальним законодавством.

Узагальнення показало, що більшість науковців до форм використання спеціальних знань відносять: 1) безпосереднє використання слідчим спеціальних знань у науці, техніці, мистецтві чи ремеслі; 2) призначення експертиз; 3) призначення ревізій; 4) консультаційну допомогу спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі в слідчих (розшукових) діях; 5) участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях. В останні десятиліття набула поширення концепція поділу форм використання спеціальних знань на: процесуальні і непроцесуальні. Обґрунтовано, що зважаючи на положення чинного КПК України, така класифікація дійсно може мати місце.

До основних процесуальних форм використання спеціальних товарознавчих знань віднесено: безпосереднє використання їх слідчим, прокурором, судом, слідчим суддею; участь спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій; проведення судових експертиз.

На основі результатів аналізу чинного кримінального процесуального законодавства обґрунтовується, що прямо передбачені лише «процесуальні» форми використання спеціальних знань: участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій; проведення судових експертиз. А щодо непроцесуальних форм використання спеціальних знань, то обґрунтовано, що їх не можна виключити з кримінального процесу, оскільки вони існують й успішно використовуються з метою повного, всебічного і об'єктивного дослідження обставин кримінального правопорушення.

У підрозділі 2.2. *«Участь спеціаліста-товарознавця в проведенні слідчих (розшукових) дій»* досліджені питання залучення спеціалістів у кримінальне провадження. В першу чергу це стосується особи, яка володіє певними спеціальними знаннями і може бути наділена статусом спеціаліста, права і обов'язки якої викладені у ст. 71 КПК України. Обґрунтовується, що законодавець не пов'язує момент появи спеціаліста з конкретною слідчою (розшуковою) дією, а вказує на можливість звернення до нього з питань, які потребують спеціальних знань протягом усього кримінального провадження.

Виокремлено обставини за яких спеціалісти-товарознавці можуть бути залучені до участі у кримінальному провадженні: відсутні відповідні спеціальні знання та навички у слідчого, прокурора і суду; відсутні відповідні навички володіння слідчим прийомами і засобами виконання певної роботи яка

потребує використання спеціальних знань; у разі необхідності з тактичних міркувань доручити проведення окремої процедури спеціалісту; одночасне використання низки засобів криміналістичної техніки; у разі необхідності виконати значний обсяг роботи яка потребує спеціальних знань і навичок.

Визначено доцільними формами використання допомоги спеціалістів-товарознавців: 1) порада з метою орієнтування у специфіці об'єктів, де вчинено кримінальне правопорушення, формування уяви у прокурора і слідчого про обставини і особливості, пов'язані з цими об'єктами; 2) виявлення і закріплення відомостей про порушення і обставини, які їм сприяли, а також про порушників правових норм; 3) проведення перевірок на вимогу прокурора або слідчого, якщо такі перевірки виходять за межі їх компетенції (наприклад, перевірка законності фінансових операцій, обґрунтованість прийнятих по актам ревізій заходів, виконаних робіт або наданих послуг та інше).

У підрозділі 2.3. *«Консультативна допомога спеціаліста-товарознавця»* зазначено, що однією із форм використання спеціальних товарознавчих знань є консультація спеціаліста-товарознавця, яку він надає працівникам правоохоронних органів. Консультація є наданням спеціальної інформації в галузі товарознавства, порад які мають значення для прийняття тактичних та/або процесуальних рішень.

Констатується, що особливістю даної форми є те, що вона не базується на будь-яких дослідженнях, для цього використовуються вже накопичені спеціалістом-товарознавцем знання та досвід.

Консультативна форма використання спеціальних товарознавчих знань може застосовуватися сторонами та їх представниками під час збирання доказів. Так, спеціаліст може вказати стороні обвинувачення або стороні захисту на об'єкти, які в майбутньому можуть набути статусу речових доказів.

Обґрунтовано, що консультант-товарознавець може надати допомогу слідчому під час виникнення питання щодо необхідності проведення експертного товарознавчого дослідження в конкретній ситуації. Зокрема, може допомогти з'ясувати потребу обов'язкового призначення судово-товарознавчої експертизи в певному випадку, або ж достатності лише консультації спеціаліста-товарознавця. У випадку, якщо необхідні для проведення експертних досліджень методики і технічні засоби об'єктивно існують, спеціаліст визначає клас, рід та вид експертизи, яку необхідно призначити.

Розділ 3 «Судово-товарознавча експертиза у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Поняття судово-товарознавчої експертизи та її види»* обґрунтовується, що процеси диференціації і інтеграції наукових знань відіграють суттєву роль у формуванні нових видів судових експертиз, у тому числі й судово-товарознавчої.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок про те, що науковою основою судово-товарознавчої експертизи є своєрідна інтеграційна соціально-економічна, природничо-технічна і правова галузь знань, яку слід називати судовим-товарознавством. Підкреслюється, що фактори, які визначають формування судово-товарознавчої експертизи, як окремої галузі

знань та її наукового базису, є потреби слідчої практики, а також розвиток теоретичних положень, методів і засобів експертного дослідження.

Зазначається, що судово-товарознавча експертиза розкривається через основні ознаки, які відображають природу спеціальних знань експерта-товарознавця і відокремлюють даний вид експертиз від інших судових експертиз. Такими ознаками, що повинні розглядатися у сукупності є: предмет, об'єкти, суб'єкт, задачі, експертні методики, що використовуються в процесі експертного дослідження, спеціальні знання експерта-товарознавця, процесуальний регламент призначення та проведення, надання висновку, який має статус джерела доказів.

На основі проведеного дослідження формулюється поняття «експертної методики», надано їх перелік, розглянута роль таких методик в експертному дослідженні товарів, робіт та послуг.

Аналіз архівних висновків судово-товарознавчої експертизи свідчить, що найбільш поширеними методами, які використовуються під час проведення такої експертизи є: реєстраційний (у 96,9 % випадках), вартісний (84,9 %), статистичні (55,5 %), розрахунковий (31,5 %), органолептичний (38,4 %), інструментальні (29,9 %), експериментальний (21,5 %).

Судово-товарознавча експертиза містить у собі наступні обов'язкові компоненти: родовий (необхідність застосування товарознавчих знань у формі дослідження), видовий (наявність процесуальної форми і дотримання процедури), цільовий (одержання нових даних у провадженні у формі висновку експерта, які є самостійним джерелом доказів).

Виходячи із зазначеного вище, надано наступне визначення *судово-товарознавчої експертизи* – це процесуальна дія, сутність якої полягає у проведенні за завданнями сторін кримінального провадження і суду, науково обґрунтованого дослідження судовим експертом-товарознавцем товарів, робіт і послуг, з метою встановлення їх товарних властивостей та іншої споживацької інформації у ході вирішення завдань кримінального провадження, із застосуванням системи методів, яке оформляється у вигляді висновку експерта.

Запропоновано класифікацію судово-товарознавчої експертизи, де визначено її місце як окремого класу судових експертиз. Завдяки такому підходу визначено види задач судово-товарознавчої експертизи відповідно до конкретних видів експертних спеціальностей.

У підрозділі 3.2. «Порядок призначення і проведення судово-товарознавчої експертизи» розглянуті питання, які стосуються призначення судово-товарознавчої експертизи як одного із способів використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування.

Зазначається, що процесуальна форма судово-товарознавчої експертизи, як один з її аспектів, включає процесуальну форму її призначення, тобто призначення судово-товарознавчої експертизи оформляється письмово спеціальним завданням сторін кримінального провадження і суду.

Наголошується, що судова експертиза, як інститут доказового права, нещодавно зазнав істотних змін у зв'язку із значним оновленням кримінального процесуального законодавства України.

Визначено стадії призначення судово-товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні, які забезпечують оптимальне використання досягнень судового товарознавства під час проведення такої експертизи.

Наголошується, що для надання допомоги слідчому у підготовці матеріалів для проведення судово-товарознавчої експертизи доцільно залучати спеціаліста-товарознавця, який згодом буде проводити судово-товарознавчу експертизу. У зв'язку з цим, акцентується, що підготовка матеріалів на експертизу тим якісніша, чим ретельніше буде проведено огляд документів.

Сформульовано рекомендації слідчим і суду щодо надання порівняльних матеріалів. Зазначено, що за способом отримання слід розрізняти вільні та експериментальні зразки, складено примірний перелік порівняльних зразків.

Досліджено процес формування та постановки питань експерту й надано відповідні рекомендації, а також порядок взаємодії слідчого з експертом, зокрема, порядок передавання експерту об'єктів експертизи, сформульовані відповідні рекомендації та пропозиції.

Узагальнено структуру постанови про призначення судово-товарознавчої експертизи, наведені вимоги до кожної її частини та особливості, які слідчий має враховувати під час складання такого документа.

У підрозділі 3.3. *«Оцінка висновку судово-товарознавчої експертизи»* проаналізовані відображені в публікаціях точки зору на поняття оцінки доказів. Дисертант погоджується з позицією, згідно якої, оцінка доказів розглядається як логічний процес встановлення допустимості та належності доказів, наявності і характеру зв'язків між ними, визначення значення і шляхів використання доказів, для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення.

Враховуючи специфіку формування такого джерела доказу як «висновок судово-товарознавчої експертизи», здійснено критичний аналіз можливостей оцінки висновку експерта-товарознавця слідчим і судом, у результаті висловлено сумнів щодо здатності ними здійснити всебічну оцінку такого висновку. Результати анкетування слідчих свідчать, що 53,3% із числа опитаних, через відсутність у них необхідних знань, не вивчають дослідницьку частину висновку судово-товарознавчої експертизи, а 2,5% опитаних, лише в окремих випадках намагаються використовувати для оцінки висновку спеціальну методичну літературу.

Аргументується, що висновок судово-товарознавчої експертизи повинен відповідати наступним критеріям: належності, допустимості, достовірності, достатності, доказового значення.

У роботі зроблено спробу прогнозування оціночної діяльності в умовах існування інституту альтернативної експертизи, судом присяжних засідателів, моральних і правових аспектів цієї проблеми. Дані рекомендації по здійсненню ними оцінки судово-товарознавчої експертизи.

Оцінка такої експертизи розглядається як частина процесу доказування, складна розумова, логічна діяльність, що включає: всебічне вивчення висновків, додатків; аналіз інформації, що міститься у висновку; визначення належності, допустимості, достатності і доказової сили висновку судово-товарознавчої експертизи.

Пропонується перелік рішень слідчого, прокурора, слідчого судді, суду за результатами оцінки висновку судово-товарознавчої експертизи.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі проведеного дослідження, сформульовано наукові положення та криміналістичні рекомендації, які сприятимуть вирішенню проблемних питань, пов'язаних з використанням спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, зокрема

1. Встановлені основні гносеологічні передумови формування товарознавства на основі інтеграції і диференціації наукових знань. В історії інтеграції наукових знань у товарознавство виділено та охарактеризовано три етапи: перший – описово-емпіричний, другий – інтеграційно-технологічний, третій – науково-інформаційний.

При цьому вказується, що становлення та розвиток товарознавства пов'язується з розвитком товарного виробництва, торгівлі та зовнішньоторгівельних зв'язків. Окреслено місце товарознавчих знань у формуванні наукових, методологічних та методичних основ судово-товарознавчої експертизи.

2. Аналіз наукових досліджень свідчить, що в основному проблемам використання спеціальних товарознавчих знань приділялась певна увага: розроблялись загальні положення, наукові, методологічні, методичні основи та процесуальні засади судово-товарознавчої експертизи; формувався понятійний апарат судово-товарознавчих експертиз різних споживчих товарів; надавалися авторські розуміння поняттю, сутності та видам спеціальних товарознавчих знань, методиці проведення судово-товарознавчої експертизи; формувався її об'єкт, предмет та завдання. Тобто, розроблялись основи використання спеціальних товарознавчих знань у кримінальному провадженні та під час розгляду справ у суді, і таким чином формувались окремі напрями використання спеціальних товарознавчих знань.

3. На підставі сучасних теоретичних положень криміналістики, теорії судової експертизи сформульоване визначення поняття спеціальних товарознавчих знань як системи науково обґрунтованих, не загальновідомих, не правових, практикою апробованих знань, навичок і вмінь, набутих особою під час професійного навчання за спеціальністю «товарознавство», які використовуються для дослідження товарів, робіт і послуг з метою встановлення їх товарних властивостей, фактичного стану, вартості та іншої споживацької інформації у ході вирішення завдань кримінального провадження.

4. Удосконалено окремі форми використання спеціальних товарознавчих знань, під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: безпосереднє використання таких спеціальних знань слідчим, прокурором, судом, слідчим суддею; участь спеціаліста-товарознавця під час

проведення слідчих (розшукових) дій; проведення судово-товарознавчих експертиз.

5. Спеціалісти-товарознавці можуть залучатися до участі у кримінальному провадженні за таких обставин: а) відсутні відповідні спеціальні товарознавчі знання та навички у слідчого, прокурора і суду; б) відсутні відповідні навички володіння слідчим прийомами і засобами виконання певної роботи, яка потребує використання спеціальних товарознавчих знань; в) у разі необхідності з тактичних міркувань доручити проведення окремої процедури спеціалісту; г) одночасне використання низки засобів криміналістичної техніки; ґ) необхідності виконати значний обсяг роботи, яка потребує спеціальних товарознавчих знань і навичок.

Видами використання допомоги спеціалістів визначено: 1) порада з метою орієнтування у специфіці об'єктів, де вчинено кримінальне правопорушення, надання уяви прокурору і слідчому питань про обставини і особливості, пов'язані з цими об'єктами; 2) виявлення і закріплення відомостей про порушення і обставини, які їм сприяли, а також про порушників правових норм; 3) проведення перевірок на вимогу прокурора або слідчого, якщо такі перевірки виходять за межі їх компетенції (наприклад, перевірка законності фінансових операцій, обґрунтованість прийнятих по актам ревізій заходів, виконаних робіт або наданих послуг та інше).

6. Встановлені обставини, за яких надається консультативна допомога спеціаліста-товарознавця, сторонам кримінального провадження під час розслідування кримінального правопорушення.

Згідно проведеного дослідження у 81,6% випадків слідчі зверталися під час призначення судово-товарознавчої експертизи за консультацією до експерта-товарознавця. Консультація здійснювалася з таких напрямів: у зв'язку з визначенням питаннями які необхідно вирішити у кримінальному провадженні (58,3%); з вибору виду експертизи (23,3%); з можливостей обраного виду експертизи (10%); з відбору зразків для порівняльного дослідження, їх виду, кількості і якості (1,7%).

7. Досліджені основні наукові і процесуальні ознаки судово-товарознавчої експертизи як нового виду судової експертизи. При цьому зазначено, що науковою основою судово-товарознавчої експертизи є своєрідна інтеграційна соціально-економічна, природничо-технічна і правова галузь знань – судове товарознавство.

Окреслене місце судово-товарознавчої експертизи у теорії судової експертизи, звернуто увагу на актуальність питання щодо розроблення теоретичних та методичних основ судово-товарознавчої експертизи. Визначено, що судово-товарознавча експертиза це самостійний клас судової експертизи, яка характеризується своєрідним предметом, об'єктом, задачами та методикою її проведення.

Сформульовано визначення судово-товарознавчої експертизи.

Узагальнюючи окремі види класифікації судових експертиз, пропонується класифікація судово-товарознавчих експертиз за такими підставами: а) за ступенем узагальнення, субординацією судово-товарознавчі

експертизи розподіляються на клас, роди, види та підвиди; б) за видом розв'язуваних задач; в) за видами досліджуваного об'єкту.

Дослідивши різні підходи до визначення понять предмета судової експертизи зроблено висновок, що предметом такої експертизи є фактичні дані, які встановлюють в процесі вивчення матеріалів кримінального провадження та наданих об'єктів на основі спеціальних товарознавчих знань і характеризують: товари, послуги, роботу; товарні властивості; фактичний стан товарів, вартість товарів та іншу споживацьку інформацію.

Здійснено систематизацію та класифікацію об'єктів, визначено основні види завдань та експертних методик.

8. Обґрунтовано доцільність призначення судово-товарознавчої експертизи під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням права власності на певні групи товарів.

Встановлено специфіку призначення судово-товарознавчої експертизи. Увагу приділено особливостям збирання необхідних для призначення судово-товарознавчої експертизи даних, яке здійснюється під час проведення слідчих (розшукових) дій – оглядів, обшуків і т. ін. Обґрунтовано необхідність залучення спеціаліста-товарознавця до участі у провадженні першопочаткових слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події та огляду документів.

Доводиться, що призначення судово-товарознавчої експертизи, як етап на якому формується процесуальний механізм реалізації інституту судової експертизи, детально врегульований у чинному законодавстві, а порядок проведення такої експертизи, не може детально врегульовуватися процесуальним законом, оскільки «серцевину» цієї експертизи становить спеціальне дослідження.

Запропоновані стадії призначення судово-товарознавчої експертизи, які містять такі дії слідчого: а) визначення необхідності проведення судово-товарознавчої експертизи; б) вибір моменту її призначення; в) збирання необхідних матеріалів; г) визначення предмету судово-товарознавчої експертизи; ґ) вибір експертної установи або експерта; д) складання постанови про призначення судово-товарознавчої експертизи.

9. Розглянуто теоретичні положення оцінки висновку судово-товарознавчої експертизи під час досудового розслідування і судового розгляду. За результатами аналізу літературних джерел, наведено критерії, яким повинен відповідати висновок судово-товарознавчої експертизи: належність, допустимість, достовірність, достатність доказового значення.

Акцентована увага на питаннях використання висновку судово-товарознавчої експертизи в процесі доказування. Погоджуючись з тим, що експертиза – це продовження доказування, відмічено, що хоча вона і носить творчий характер, однак завданням її є не виявлення нових закономірностей, а використання даних товарознавства з метою вирішення конкретного завдання.

Здійснено критичний аналіз можливостей оцінки висновку експерта-товарознавця слідчим і судом, у результаті чого висловлено сумнів, щодо здатності ними здійснити всебічну оцінку такого висновку. Сформовані методичні рекомендації щодо здійснення оцінки висновку експерта-

товарознавця, серед яких: роз'яснення принципів оцінки висновку; з'ясування під час досудового розслідування важливих моментів, що стосуються оцінки висновку, допит експерта у суді, перехресного допиту експерта, запрошення за узгодженням сторін незалежних спеціалістів з метою роз'яснення сумнівних питань.

Констатовано, що процедура використання висновку експерта, як джерела доказів, регламентована законодавством. Однак, судова та слідча практики вносять свої корективи в процедуру використання доказів. Так, анкетування слідчих показало, що під час використання висновку судово-товарознавчої експертизи виникають ті ж труднощі, що і під час його оцінки. Узагальнення слідчої і судової практик дало змогу виявити низку суттєвих недоліків, що виникають під час використання висновку судово-товарознавчої експертизи, тому запропоновано рекомендації по їх усуненню і шляхи розширення можливостей по використанню такого джерела доказів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шевченко О. В. Історія становлення судово-товарознавчих експертиз. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2013. Вып. 58, ч. 2. С. 519-522.
2. Шевченко О. В., Садченко О. О. Методи вивчення потреб експертної практики. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2 (20). С. 26-33.
3. Shevchenko O. Estimation of the conclusion of judicial examination of the goods / Шевченко О. Оцінка висновку судової товарознавчої експертизи. *KELM: Knowledge, Education, Law and Management*. 2015. № 2 (10) czerwiec. P. 169-187.
4. Шевченко О. В. Призначення слідчим судово-товарознавчої експертизи під час досудового розслідування. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія. 18: Економіка і право*. 2015. Вип. 30. С. 176-181.
5. Шевченко О. В. Поняття спеціальних товарознавчих знань. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 190-201.
6. Шевченко О. В. Призначення і провадження судово-товарознавчої експертизи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 261-265.
7. Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань на досудовому слідстві. *Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів*: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 берез. 2011 р.). Київ: ННПСК НАВСУ, 2011. С. 235-237.
8. Шевченко О. В. Інформаційне забезпечення товарознавчої експертизи. *Інформатизація судово-експертної діяльності*: тези доповід. кругл. столу (м. Київ, 29 берез. 2012 р.). Київ: ННПСК НАВСУ, 2012. С. 73-74.
9. Шевченко О. В. Поняття судово-товарознавчої експертизи. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: збірн. матер. кругл. столу (м. Київ, 21 листоп. 2013 р.). Київ: ННПФЕКП НАВС, 2013. С. 365-370.

10. Шевченко О. В. Комплексна судово-товарознавча експертиза культурних цінностей. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні : кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми* : збірн. матер. Міжнар наук.-практ. конф. Ірпінь : Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С. 346-349.

11. Шевченко О. В. Створення автоматизованих інформаційно-пошукових систем для вирішення завдань судових експертиз. *Проблемні аспекти експертної практики* : збірн. матер. кругл. столу (м. Київ, 4 грудн. 2014 р.). Київ : ННПСіК НАВС, 2014. С. 310-313.

12. Шевченко О. В. Основні положення судово-товарознавчої експертизи. *Судово-експертна діяльність : сучасний стан та перспективи розвитку* : збірн. матер. кругл. столу (м. Київ, 23 квітня, 2015 р.). Київ : ННПСіК НАВС, 2015. С. 396-402.

13. Шевченко О. В. Щодо поняття спеціальних товарознавчих знань. *Правова держава: сучасні тенденції та передумови її розбудови в Україні* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 30 жовт., 2015 р.). Тернопіль : Юридична лінія, 2015. С. 53-55.

14. Шевченко О. В. Оцінювання висновку судово-товарознавчої експертизи. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : збірн. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конференція (м. Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ : НАВС, 2015. С. 263-265.

15. Шевченко О. В. Знання, які складають основу сучасного товарознавства. *Актуальні питання експертно-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності* : матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2016 р.). Київ : ННІ № 2 НАВС, 2015. С. 323-327.

16. Судова експертиза документів зі спеціальними засобами захисту : навч.-практ. посіб. / Кобилянський О. Л., Садченко О. О., Садченко О. В., Шевченко О. В. Київ : Укр.ДГРІ, 2011. 188 с.

17. Судова експертиза в кримінальному процесі : навч.-практ. посіб. / Садченко О. О., Кулінич Н. Д., Соловей С. М., Шевченко О. В. Київ : Укр.ДГРІ, 2013. 233 с.

АНОТАЦІЯ

Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертація є самостійною і завершеною працею, метою якої є вивчення процесуальних і криміналістичних проблем спеціальних товарознавчих знань, і вироблення на їх основі практичних рекомендацій щодо вдосконалення практики їх використання під час досудового розслідування.

У дисертації: висвітлено стан і перспективи наукового вивчення проблем використання спеціальних товарознавчих знань; сформульовано поняття та визначено спеціальні товарознавчі знання на підставі сучасних теоретичних положень криміналістики та теорії судової експертизи в умовах реформування кримінального процесуального законодавства; розроблено наукову класифікацію форм використання спеціальних товарознавчих знань під час розслідування кримінальних правопорушень; здійснено аналіз особливостей правового статусу спеціаліста-товарознавця як самостійного учасника кримінального процесу; деталізовано зміст консультативної допомоги спеціаліста-товарознавця під час його залучення до участі в слідчих (розшукових) діях; запропоновано визначення судово-товарознавчої експертизи та розроблено її класифікацію; сформульовано предмет, систематизовано і класифіковано об'єкти судово-товарознавчої експертизи.

Ключові слова: товарознавство, спеціаліст, експертиза, судово-товарознавча експертиза, спеціальні знання, форми використання спеціальних знань, консультативна допомога спеціаліста, спеціаліст-товарознавець.

АННОТАЦИЯ

Шевченко А. В. Использование специальных товароведческих знаний во время досудебного расследования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация есть самостоятельной и завершенной работой, целью которой являются изучения процессуальных и криминалистических проблем специальных товароведческих знаний, и формирование на них основе практических рекомендаций относительно усовершенствования практики использования таких знаний во время досудебного расследования.

В диссертации: рассмотрен генезис и определена роль товароведческих знаний в формировании теории судебно-товароведческой экспертизы; освещено состояние и перспективы научного изучения проблем использования специальных товароведческих знаний; сформулированы понятия и определены специальные товароведческие знания на основании современных теоретических положений криминалистики и теории судебной экспертизы в условиях реформирования уголовного процессуального законодательства; разработана научная классификация форм использования специальных товароведческих знаний во время расследования уголовных правонарушений; осуществлен анализ особенностей правового статуса специалиста-товароведа как самостоятельного участника уголовного процесса; детализировано содержание консультативной помощи специалиста-товароведа во время его привлечения к участию в следственных (розыскных) действиях; предложено определение судебно-товароведческой экспертизы и разработано ее классификацию; сформулирован предмет, систематизированы и

классифицированы объекты судебно-товароведческой экспертизы; определены и усовершенствованы приемы подготовки следственных материалов для проведения судебно-товароведческой экспертизы; освещены критерии оценки заключения судебно-товароведческой экспертизы, которые используются следователем; выяснены трудности, которые возникают у следователя во время оценки вывода судебно-товароведческой экспертизы и определены пути их преодоления.

На основе авторской разработки сформулированы и обоснованы теоретические положения, выводы, представлены предложения, которые апробированы и в дальнейшем будут использованы в практической деятельности, образовательном процессе, научно-исследовательской работе.

На основании полученных результатов сформулировано и обоснованно ряд положений и выводов теоретического и практического характера, в частности: разработано базовые научные положения судебно-товароведческой экспертизы, а именно: определены задачи, предмет экспертизы, уточнен круг методов экспертного исследования; доказано, что судебно-товароведческая экспертиза является отдельным классом судебных экспертиз; сформулировано определение понятия судебно-товароведческой экспертизы; предложено определение специальных товароведческих знаний; разработана классификация судебно-товароведческих экспертиз по: степени обобщения и субординацией; видом решаемых задач; видами исследуемого объекта.

Усовершенствованы: приемы подготовки материалов для проведения судебно-товароведческой экспертизы; процесс назначения судебно-товароведческой экспертизы в уголовном производстве; критерии которым должен отвечать вывод судебно-товароведческой экспертизы; алгоритм обязательного назначения судебно-товароведческой экспертизы для определения размера материальных ущербов, вреда неимущественного характера, причиненных уголовным правонарушением, в связи с изменениями действующего уголовного процессуального законодательства; направления использования специальных товароведческих знаний в уголовном производстве: уголовно-правовой; уголовно-процессуальный; криминалистический, криминологический; процедуру оценки заключения судебно-товароведческой экспертизы; направления использования следователем специальных товароведческих знаний; криминалистическую классификацию специальных товароведческих знаний; формы участия специалиста-товароведа во время досудебного расследования: экспертное товароведческое исследование, технико-криминалистическое обеспечение следственных (розыскных) действий, консультативная форма, оперативно-розыскная форма;

Получили дальнейшее развитие: систематизация и классификация объектов судебно-товароведческой экспертизы; положение относительно организации судебно-товароведческой экспертизы в государственных судебно-экспертных учреждениях; определение понятия «специалист», на основе которого предлагается соответствующая редакция ч. 1 ст. 71 КПК Украины; порядок назначения судебно-товароведческой экспертизы; задачи, которые

чаще всего решают эксперты-товароведы во время проведения судебно-товароведческой экспертизы; прогнозирование оценочной деятельности заключения судебно-товароведческой экспертизы в условиях института альтернативных экспертиз, судом присяжных заседателей, моральных и правовых аспектов этой проблемы.

Ключевые слова: товароведение, специалист, экспертиза, судебно-товароведческая экспертиза, специальные знания, формы использования специальных знаний, консультативная помощь специалиста, специалист-товаровед.

SUMMARY

Shevchenko A. V. Use of special knowledge of goods during pre-trial investigation. – *Manuscript.*

Dissertation for the degree of PhD in Law by specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic inquiry; operatively-search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

In the dissertation: The state and prospects of scientific study of the problems of using special knowledge about goods are covered; Author's concepts are formulated and special knowledge about goods is determined on the basis of modern theoretical provisions of criminalistics and the theory of forensic expertise in the conditions of reforming criminal procedural legislation; A scientific classification of the forms of using special knowledge of goods during the investigation of criminal offenses has been developed; The analysis of the peculiarities of the legal status of a specialist in goods as an independent participant in the criminal procedure; Detailed the content of the expert's advice on goods during his involvement in investigative (search) actions; The author's definition of forensic examination of goods was proposed and its classification was developed; Object is formulated, systematized and classified objects of forensic examination of goods.

Keywords: commodity science, expert, examination, forensic examination of goods, special knowledge, forms of use of special knowledge, expert advice, specialist goods expert.